ความรักของแม่และญาติ

พระมหาน้อย ฝากมิตร

เรียบเรียง

เจ้าภาพจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางชม ศรีวงศ์รัตน์

เป็นกรณีพิเศษ

ณ เมรุวัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตภาษีเจริญ

กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

ความรักของแม่และญาติ

พระมหาน้อย ฝากมิตร

เรียบเรียง

เจ้าภาพจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

นางชม ศรีวงศ์รัตน์

เป็นกรณีพิเศษ

ณ เมรุวัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตภาษีเจริญ

กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๗

พิมพ์ที่

บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๙๒๓๘๘๒๕ โทรสาร ๔๑๒-๓๐๘๗

(แบบ ค.)

หมายรับสั่งที่ ๒๓๒๖ **สำนักพระราชวัง**

14 มีนาคม 2537

พระราชทานเพลิงศพ นางชม ศรีวงษ์รัตน์ เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดพรหมสุวรรณสามัคคี เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันพุธ ที่ 30 มีนาคม 2537 เวลา 17.00 น. พระราชทานเพลิง

บุญสม พิมพ์.

ทาน.

วัน	**หน้าที่** พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นางชม ศรีวงษ์รัตน์ เพื่อทราบ เครื่องพระราชทานเพลิงและเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ข้าพระพุทธเจ้า ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ เป็นกรณีพิเศษ นับเป็นเกียรติประวัติสูงสุดแก่วงศ์สกุลและเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่คุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ หาที่สุดมิได้ คุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ จะหยั่งทราบโดยญาณวิถีใด คงจะปลาบปลื้มปีติและซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

ข้าพระพุทธเจ้า บุตรธิดา-หลาน สกุลศรีวงษ์รัตน์ ขอเทิดทูนพระมหากรุณาธิคุณนี้ไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เพื่อเป็นสิริสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล และขอถวายความจงรักภักดีตราบเท่าชีวิตจะหาไม่

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า บุตรธิดา-หลาน

แม่พระของลูก

คุณอุบลรัตน์ ศรีวงษ์รัตน์ พร้อมทั้งพี่น้องได้กำหนดฌาปนกิจศพคุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ นับตั้งแต่ คุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๖ ก็ได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่คุณแม่ที่วัดพรหมสุวรรณสามัคคี ด้วยดีเป็นลำดับมา สมควรแก่เวลาจึงได้จัดพิธีฌาปนกิจศพ โดยการกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทขอพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ วันพุธที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๓๗ เวลา ๑๗.๐๐ น. ณ เมรุวัดพรหมสุวรรณสามัคคี อันเป็นวัดใกล้บ้าน คณะเจ้าภาพได้ขอให้อาตมภาพช่วยเขียนคำไว้อาลัยสอดแทรกด้วยธรรมเพื่อจะพิมพ์เป็นบรรณาการอนุสรณ์แก่คุณแม่ อาตมภาพมีความยินดีอย่างยิ่งที่จะสนองความประสงค์ของคณะเจ้าภาพ ถือได้ว่ามีส่วนร่วมบูชาพระคุณของคุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ที่ได้ชื่อว่าเป็นแม่พระของลูก ไม่มีใครเลยกล้าปฏิเสธว่าไม่มีพ่อมีแม่ ทุกคนต้องมีพ่อมีแม่เกิด คุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ให้กำเนิด ๑. ให้ชีวิต ๒. ให้การเลี้ยงดู ๓. ให้การศึกษา ๔. ให้ทรัพย์มรดก สี่ประการที่คุณแม่ให้แก่ลูก ๆ ด้วยจิตใจประกอบด้วยเมตตาเป็นผู้เสียสละ ในส่วนของพระพุทธศาสนาคุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ก็เป็นอุบาสิกาที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนขององค์สมเด็จพระผู้มี

พระภาคเจ้า บำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาพระภิกษุ-สามเณร โดยเฉพาะวัดพรหมสุวรรณสามัคคีนับตั้งแต่อดีต ปี ๒๕๑๖ อาตมภาพได้มีโอกาสมาสร้างวัดในหมู่บ้านเศรษฐกิจชื่อว่า วัดพรหมสุวรรณสามัคคี ได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากคุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ด้วยดีตลอดมาจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตท่าน

ธรรมมีอยู่ในตัวคน หลายคนแสวงหาธรรมไปสู่สถานที่ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ หลายแห่งเพื่อแสวงธรรม โดยไม่เข้าใจว่าธรรมปรากฏอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่ถือกำเนิดจนวายชนม์ที่ใกล้ที่สุดก็ตัวของเราเองก็เป็นธรรมทั้งนั้น ทุกสิ่งภายนอกก็เป็นธรรม เมื่อไม่รู้ว่าเป็นธรรมจึงไปแสวงหาธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ต่อเมื่อได้ทั้งธรรมศึกษาธรรมเข้าใจดีแล้ว ก็จะรู้ได้เลยว่าธรรมนั้นไม่ต้องแสวงหา เพราะทุกอย่างเกิดขึ้นแล้วด้วยเหตุเป็นปัจจัย เห็นรูปในขณะนี้เกิดขึ้นแล้วจะไม่ให้เห็นก็ไม่ได้ ความจริงนั้นเห็นในขณะนี้กำลังดับไป ได้ยินเสียงแล้วก็ดับไป ได้กลิ่นเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ได้ลิ้มรสเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป รู้เย็นหรือร้อนอ่อนแข็งแล้วก็ดับไป นึกคิดเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว นี้คือลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไม่เที่ยง การเกิดขึ้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เป็นทุกข์เป็นอนัตตาที่เรียกว่าไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นลักษณะทั้งสามของสังขารธรรม

อนิจฺจํ สภาพธรรมที่เกิดขึ้นมานั้นไม่เที่ยง

ทุกฺขํ สภาพธรรมที่ไม่เที่ยงนั้นเป็นทุกข์

อนตฺตา สภาพธรรมที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์นั้นไม่ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคล เรา เขา

คุณโยมแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ได้ตกอยู่ในสภาพธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งนับตั้งแต่เกิดถึงอายุ ๘๐ ปี จนถึงแก่มรณะ ได้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ครบบริบูรณ์ ขอผลบุญกุศลใด ๆ ที่คุณโยมแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ ได้บำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีมาตลอด จึงเป็นผลส่งไปสู่ดินแดนแห่งความสุขสงบตลอดไป

ขออำนวยพร

(พระราชพิพัฒน์โกศล)

เจ้าอาวาสวัดศรีสุดารามวรวิหาร

โทร.๔๓๓๕๙๑๙

นางชม ศรีวงศ์รัตน์

ชาตะ ๒๐ มกราคม ๒๔๕๖

มรณะ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๖

ฟังแม่เล่า

แม่เกิดที่บ้านรองเมือง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอังคารที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๕๖ เป็นบุตรคนเดียวของบิดาคือ MR. FRITX ชาวเยอรมันซึ่งกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินได้ชักชวนเข้ามาตั้งหลักฐานในประเทศไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นหนึ่งในวิศวกรสร้างทางรถไฟสายใต้ และวิศวกรควบคุมการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม มารดาคือ คุณยายหลุยส์ ชาวพระประแดง เมื่อแม่อายุได้ ๖ ขวบ ประเทศเยอรมันนีแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๑ บิดาถูกส่งกลับประเทศเยอรมันนี ชะตาของแม่พลิกผันจากเดิมราวฟ้ากับดิน ตอนบิดาอยู่แม่เหมือนเป็นเจ้าหญิงน้อย ๆ องค์หนึ่งทีเดียว เมื่อขาดบิดาตั้งแต่อายุ ๖ ขวบ ได้ย้ายไปอยู่ตึกแถวปากคลองตลาด ศึกษาอยู่โรงเรียนราชินีปากคลองตลาดไม่เกิน ๒ ปี มารดาก็พาแม่ไปอยู่ ต.บางภาษี อ.บางเลน จ.นครปฐม (เหตุผลคือผู้หญิงสมัยก่อนไม่จำเป็นต้องเรียนสูง) แม่เป็นคนเอาถ่านมาก ๆ จึงเรียนภาษาจีนแต้จิ๋วจากเพื่อนบ้านพูดได้คล่องมาก มากกว่าภาษาเยอรมันและภาษามอญเสียอีก เรียนเย็บปักถักร้อยการฝีมือทุกประเภท ทำอาหารเป็นทุกชนิด ที่ขึ้นชื่อที่สุดคือหมี่กรอบ ถ้าลูกหลานต้องการฝากใครก็ตาม

จะมากราบเอาใจขอหมี่กรอบ แม่ก็จะทำให้ด้วยความภาคภูมิใจ

เมื่ออายุประมาณ ๒๕ ปี ได้สมรสกับคุณพ่อบาง ศรีวงษ์รัตน์ แม่ตั้งร้านค้า ตัดเย็บเสื้อผ้าและรับสอนเด็กก่อนเกณฑ์ สร้างตัวจนมีหลักฐานมั่นคง จากเดิมที่ถูกยึดทรัพย์เข้าหลวงหมด แม่และพ่อเป็นตัวอย่างผู้นำที่ดีของครอบครัว ดูจากการที่พ่อไม่เคยนอกใจแม่เลยในชีวิตไม่เคยเห็นแม่และพ่อทะเลาะกันเลย จะพบกันครึ่งทางเสมอ แม่และพ่อมีบุตร-ธิดารวม ๕ คน คือ

๑. นายเชาว์ ศรีวงษ์รัตน์
อดีตพนักงานรถไฟแห่งประเทศไทย

๒. นางอุบลรัตน์ ศรีวงษ์รัตน์
ตำแหน่งผู้จัดการส่วนประสานงานการขาย บริษัทชินวัตรไดเร็คทอรี่ส์ จำกัด

๓. นายชนก ศรีวงษ์รัตน์
รับราชการตำแหน่งป่าไม้อำเภอเมือง จ.ศรีสะเกษ

๔. นายบัญชา ศรีวงษ์รัตน์
รับราชการตำแหน่งเจ้าพนักงานการเกษตร ๕ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๕. นางสาวเบญจมาศ ศรีวงษ์รัตน์
มีกิจการส่วนตัวอยู่ที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย

แม่เล็งเห็นการณ์ไกล จึงส่งเสียให้ลูกทุกคนได้รับการศึกษาดีที่สุด เท่าที่แม่และพ่อจะส่งเสียได้ แม่บอกว่าอย่างน้อยจะไม่เป็นภาระให้สังคม แม่มักบริจาคเงินเพื่อการศึกษาอยู่เสมอ สอนลูก ๆ ให้สามัคคี ทำให้เรา ๕ คน พี่น้องรักใคร่กันมาก ที่เน้นมากคือความกตัญญูรู้คุณคน เพราะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง ซึ่งพวกเราปฏิบัติตามและเห็นผลทันตา แม่สั่งใครแล้วจะต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีเสมอ นับเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ของลูกยิ่งนัก บั้นปลายของชีวิตแม่ได้พักผ่อนเป็นร่มโพธิร่มไทรเป็นที่ปรึกษาของทุกคนอยู่ที่บ้านของเรา หมู่บ้านเศรษฐีกิจ เขตภาษีเจริญ จนถึงแก่กรรมอย่างสงบเมื่อวันพุธที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๖ ณ โรงพยาบาลเกษมราษฎร์ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร รวมอายุ ๘๑ ปี

อาลัยแม่นัก

ไม่มีอีกแล้ว หมดสิ้นทุกสิ่งสำหรับชีวิตลูกจริง ๆ ทุกข์ทั้งหลายที่ผ่านมาในชีวิต ไม่มีครั้งใดจะร้ายไปกว่าเราสิ้นแม่ คำว่า "ที่สุด..ในชีวิตของลูกแล้ว" เป็นคำยืนยันที่ไม่ต้องอธิบายแล้ว แต่นี้ไปเตียงที่แม่นั่งประจำอยู่หน้าบ้านจะว่างเปล่า.. ไม่มีเสียงเรียกทุกคนทานข้าว ไม่มีเสียงปลุกทุกคน นอกจากแม่จะเป็นธนาคารให้ลูกหลานแล้ว แม่ยังเป็นนาฬิกาปลุกตลอด ๒๔ ชั่วโมงด้วย คนในบ้านกลับผิดเวลา แม่จะต้องคอย ไม่ยอมนอนไม่ว่าจะกี่ทุ่มกี่ยาม ลูกที่อยู่ไกลแม่มักส่งของแห้งไปทางไปรษณีย์ โทรศัพท์ไต่ถามทุกข์สุขเสมอ รักและห่วงใยทุกคนในโลก ไม่เคยทำให้ใครเจ็บช้ำ แม่จ๋า..ต่อแต่นี้เมื่อถึงวันเกิดลูกจะกราบเท้าขอพรจาก...ผู้ใดเล่าจ๊ะ จะโทรศัพท์บอกแม่ไม่ต้องรอทานข้าวเย็น ลูกจะหมุนโทรศัพท์หาแม่..ณ..แห่งใด...

แม่บอกแม่ไม่ใช่คนมีเกียรติ ไม่รวย ไม่ใช่คนดัง แต่แม่รู้ไหมจ๊ะ แม่ดังเสมอในหัวใจลูกหลานเหลนทุกคน..ตลอดกาล แม่เป็นที่หนึ่งในชีวิตลูก

แอ๊ด ก้อย เหน่ง หน่อย ตุ๋ย

สัญญากับแม่

พระคุณใดใครล้ำดื่มด่ำแท้ มิเทียบเปรียบคุณแม่แน่หนักหนา
ด้วยแม่ได้ให้กำเนิดเกิดกายมา เลี้ยงรักษาลูกน้อย คอยพะวง
เฝ้าฟูมฟักรักลูกจักปลูกฝัง ให้เหมือนดังดวงจิตคิดประสงค์
รักแม่เกินมหาสมุทรสุดมั่นคง รักดำรงอยู่มาชั่วฟ้าดิน
อันรักอื่นหมื่นแสนมิแม้นเหมือน ยิ่งกว่าเดือนรักฟ้านภาถวิล
ดวงจิตแม่แผ่ไพศาลผลาญราคิน ทั่วแผ่นดินฤๅจะเปรียบเทียบคุณมี
ยามลูกร้องแม่ต้องคอยปลอบขวัญ ยามลูกนั้นนิทราแม่มารศรี
คอยนั่งปัดพัดไรไร้ยุงมี ปลอบฤดีลูกให้คลายอาวรณ์
ถึงเติบโตดังวิหคพ้นอกแม่ ยังตามแลสุดทิ้งขว้างห่างสมร
แม้ลูกผิดแม่อภัยฤทัยรอน แม่ว่าวอนอบรมบ่มปัญญา

ลูกสำนึกในพระคุณการุญเหลือ ที่แม่เอื้อโอบอ้อมดังจอมผา
จะไม่ทิ้งแม่พรากจากลูกยา โอ้แม่จ๋า ! ลูกก็รักจักทดแทน
ลูกจะรักรับเลี้ยงไม่เลี่ยงหนี ทุกนาทีเทิดคุณไว้ให้สุดแสน
ทั้งวจี, มโน, กาย มิคลายแคลน ถึงขั้นแค้นแสนจนจะทนมา
เพื่อจะให้สิ่งซึ้งตรึงจิตแม่ ว่าลูกก็รักแท้นะแม่จ๋า
แม่ต้องการลูกปฏิบัติไม่ขัดอุรา พิสูจน์ว่าลูกรักจักแทนคุณ
ถึงแม่ป่วยด้วยพิษฤทธิ์โรคร้าย จะเคียงกายอยู่ใกล้ได้ไออุ่น
จะอยู่ด้วยช่วยชนนีผู้มีคุณ จะคู่บุญอยู่ด้วยกันจนวันตาย

อุบลรัตน์ ศรีวงษ์รัตน์

อาลัยแม่

พฤษภกาสร　　　　　อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง　　　　สำคัญหมายในกายมี
นรชาติที่วางวาย　　　　มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี　　　　ประดับไว้ในโลกา

โคลงบทนี้ คล้ายกับอุปนิสัยของแม่ที่สุด ตั้งแต่ผมจำความได้อยู่บ้านนอกแม่ไม่เคยปฏิเสธใคร ในเมื่อเพื่อนบ้านได้รับความเดือดร้อน พยายามให้ลูกทุกคนได้รับการศึกษา เพราะท่านไม่มีสมบัติจึงให้การศึกษาแก่ลูกแทน พระคุณนี้ลูกทุกคนเทอดไว้เหนือศรีษะ เมื่อท่านสิ้นอายุขัยเพราะความชราอย่างสงบ ลูกทุกคนก็ยังอาลัยระลึกถึงท่านอยู่ ขอดวงวิญญาณท่านสถิตยังสรวงสวรรค์สัมปรายภพ เทอญ

จากลูก เชาว์ (แอ๊ด) ศรีวงษ์รัตน์

แด่แม่

"แม่" เป็นผู้สร้างและให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ลูก ขอให้แม่จงไปสู่สุคติสุขในสัมปรายภพ

หน่อย, ภา, บอม, บูม

พระคุณแม่

"จะเอาโลกมาทำปากกา แล้วเอานภามาทำกระดาษ
เอาน้ำหมดมหาสมุทรแทนหมึกวาด ประกาศพระคุณไม่พอ"

พระคุณแม่ เลิศฟ้า มหาสมุทร
พระคุณแม่ สูงสุด มหาศาล
พระคุณแม่ เลิศหล้า สุธาธาร
ใครจะปาน แม่ฉัน นั้นไม่มี

ไม่มีอะไรอีกแล้วในโลกนี้จะมาเปรียบเทียบได้ ไม่ต้องการคำพรรณนาใด ๆ อีกแล้ว สำหรับการให้ที่ยิ่งใหญ่ของแม่ ภูมิใจที่ได้เกิดเป็นลูกของแม่ ลูกขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ลูกมาเกิดเป็นลูกของแม่ทุกชาติทุกภพไป แม่จากลูกไปแล้ว แต่พระคุณ ความรัก ความเมตตาของแม่ ความดีของแม่ยังคงอยู่ในดวงใจของลูกตลอดไป ขอดวงวิญญาณของแม่จงเป็นสุข อยู่สรวงสวรรค์หมดห่วงหมดกังวล แม่เป็นสุขได้แล้ว

จากลูกของแม่ผู้อยู่แดนไกล (เวียนนา)

ตุ๋ย+หมูหวาน

อาลัยย่า... ยาย... ชวด...

หลานขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้อานิสงส์ผลบุญผลทานใด ๆ ก็ตามที่หลานได้บำเพ็ญมาแล้วก็ดีและกำลังบำเพ็ญอยู่ก็ดี ขอจงเป็นดวงประทีป เสริมส่งวิญญาณอันบริสุทธิ์ของย่าซึ่งเป็นที่รักและเคารพของหลาน ๆ ทุกคน ให้ได้ไปพำนักในสัมปรายภพอันอุดมด้วยกุศลสมบัตินานัปการชั่วนิรันดร

ด้วยรักและเคารพอย่างสูง

น้อย

ผู้ให้ร่มเงา

ในความรู้สึกของหลาน ๆ หน้าที่หลักของ "ย่าชม" คือ เป็นห่วง และเมตตาต่อลูกหลานทุกคน ถึงแม้นบางคนอาจไม่ใช่ลูกจริง ๆ หรือหลานแท้ ๆ ย่าชมยังห่วงและอาทรถามถึงเมื่ออยู่ไกลห่าง อาจเปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ที่ยืนกล้าบังแดดป้องลม ให้ร่มเงาแก่เรามาตลอด

จนวันนี้ กิ่งและใบร่วงหล่น ลำต้นล้มลง

อุ้ยและติ๊ก

เสาหลักของลูกหลาน

ย่าเป็นเหมือน "เสาหลักของชีวิต" ถ้าไม่มีย่าหลาน ๆ ก็คงไม่ประสพความสำเร็จในชีวิตมาจนได้ขนาดนี้ การจากไปของย่ามันรวดเร็วเหลือเกิน สิ่งที่หลานทำให้ย่าได้มีความสุขมากที่สุดก็คือ ได้บวชให้ย่าชื่นใจ วันนั้นหลานเห็นย่ามีความสุขมาก แต่วันนี้หลานได้แต่ตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ผลบุญกุศลต่าง ๆ ที่หลานได้เคยสร้างไว้ ขอจงเป็นกำลังช่วยให้ดวงวิญญาณของย่าได้ไปสู่สรวงสวรรค์ด้วยเทอญ

ต๋อย–ตุ้ย

ย่าเหมือนร่มโพธิร่มไทร

ร่มโพธิร่มไทรของหลานได้หายไปจากชีวิตแล้ว ย่าครับหลานขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ผลบุญที่หลานทำไว้ในชาตินี้ส่งไปถึงย่า ซึ่งเป็นที่รักของหลานเปรียบเสมือนแม่คนที่สองของหลานจงได้รับผลบุญกุศลและไปสู่สุคติเทอญ

หลานรัก..ตุ๊

ผู้ให้

ถ้าไม่มีย่าหลานคนนี้ก็อาจไม่มีโอกาสได้มาเขียนอยู่ตรงนี้ได้ นับจากนี้ไปคงจะเป็นอดีตที่ผ่านมา ซึ่งมีทั้ง รัก สนุก ทุกข์ ดีใจ เสียใจ ที่มีให้กับหลานตลอดมา ขอให้อนิสงส์ผลบุญของหลานที่ได้ทำไว้ จงเป็นกำลังช่วยให้ย่าได้ไปสู่สรวงสวรรค์ที่มีแต่ความสุขตลอดไป

หนุ่ม

พระคุณของยาย

ขณะนี้ พวกเราทุกๆ คนได้สูญเสีย "ยาย" เปรียบเสมือนสมองของบ้านไป สู่ความตายอันเป็นนิรันดร์ ทุก ๆ คนต่างก็รู้ว่าไม่มีใครที่จะสามารถหลีกหนีความตายได้พ้น แต่ก็ ไม่มีใครปรารถนาที่จะให้บุคคลที่เรารักต้องพานพบกับความตาย เพราะยายเป็นผู้ที่มีพระคุณอย่างล้นเหลือ เปรียบเสมือนหนึ่งเป็นพ่อ–แม่ เราก็มิปาน หรือในบางครั้ง ยายก็ให้ความอบอุ่นแก่เราได้มากกว่าพ่อหรือแม่เสียจนเราคิดว่ายายเป็นพ่อและแม่ ยายสามารถให้คำปรึกษาแบบเพื่อน ทำให้เราทุก ๆ คนสามารถเดินทางมาถึงจุดปัจจุบัน ลูกและหลานทุกคน

สามารถเลี้ยงดูตัวเองได้ พระคุณนี้ไม่มีใครจะชดใช้ได้หมดและขณะนี้ เราทำได้ดีที่สุดก็คือช่วยกันภาวนาขอให้ยายได้เกิดในชาติภพที่ดีกว่านี้ ถ้าหากชาติหน้ามีจริง

รักมาก

เอ

ปล. เอไม่เคยลืมว่าในสมัยเด็ก ๆ ยายเคยอุ้มเคยเอาข้าวไปส่งที่โรงเรียนทุก ๆ วัน ในขณะที่เอได้แต่อุ้มร่างที่ไร้ความรู้สึกของยายเมื่อยายหมดลม

รักยายที่สุดในโลก

ยายจ๋า...ยายคนดีของซน ยายเลี้ยงซนมาตั้งแต่ซนจำความได้ ยายทำทุกอย่างเพื่อทุกคนในโลกเสมอ ซนรู้และคิดเสมอว่ายายมีพระคุณเสมอพ่อ–แม่ หากมีสิ่งใดที่ซนทำให้ยายไม่สบายใจ ขออโหสิให้ซนด้วย ยายรู้ไหมจ๊ะ...ซนรักยายที่สุดในโลก

จากหัวใจของซน

คิดถึงยายที่สุด

ตั้งแต่ยายจาก “บ้านของเรา” ไป บ้านเงียบเหงามาก ๆ เลย ตอนนี้ไม่มีใครเรียกให้กินข้าวแล้ว ยาย...ถ้าซื้อได้ออมจะเก็บเงินซื้อยายคืนมาให้ได้ แม้จะราคาแพงเพียงใดก็ตาม คิดถึงยายที่สุด ออมจะทำบุญให้ยายบ่อย ๆ นะคะ เราเคยคุยกันเสมอว่าถ้าถึงเวลายายต้องจากไปชั่วนิรันดร์ ออมอยากให้ยายมาหาออมและอยู่ใกล้ ๆ ออมตลอดไป...

ออม

รักทวดมาก

เอิ้ลและณตรักทวดมาก ตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ หนูดื้อมาก หนูเพิ่งรู้ว่าท่านรักหนู เพิ่งสำนึกได้ว่าหนูดื้อกับทวดมาก

หนูรักทวด

ด.ญ.กลีบรดา สกุลเชื้อ+ณต

(เหลนคนแรก)

ความสุขครั้งล่าสุดของแม่คือ ได้ไปเที่ยวเชียงใหม่ในงานรับ
ปริญญาของเอ หลานชายคนโปรด ใช่ไหมจ๊ะ...

แม่จ๊ะ... ท่านเจ้าคุณพระราชพิพัฒน์โกศล เจ้าอาวาสวัดศรีสุดาราม
ได้มีเมตตา เป็นประธานรดน้ำศพให้แม่ด้วยจ้ะ แม่คงชื่นใจนะจ๊ะ...

ที่สุด... ในชีวิตของลูกแล้ว...แม่จ๋า... พระในบ้านของลูก ๆ

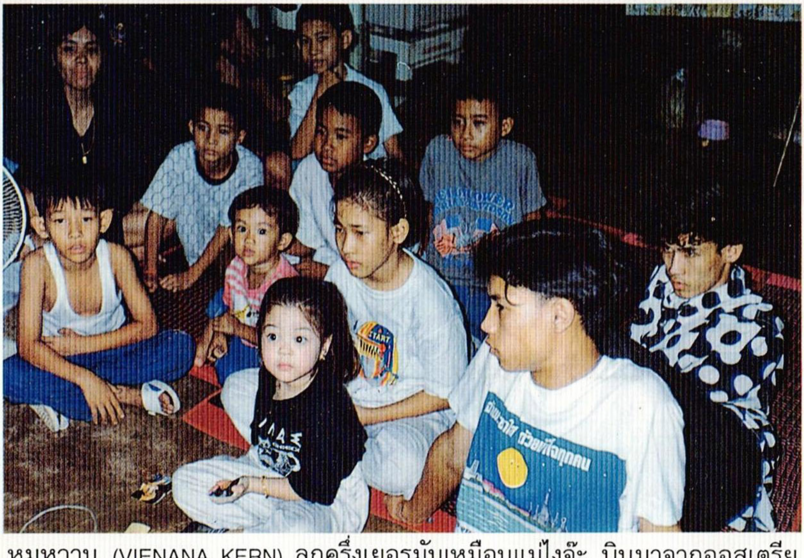
ดอกไม้ที่ "หลวงพ่อ" ของพวกเราได้มีเมตตาส่งมาให้แม่สวยมาก ใคร ๆ ก็ชม สวยสมใจแม่ไหมจ๊ะ... แม่เกิดวันอังคารต้องมีสีชมพู...พวกลูก ๆ จำได้จ้ะ...

แม่จ้ะ...ทุกคนมาพร้อมหน้าไม่ว่าอยู่ไกลแค่ไหน ก็มากันครบแม่รู้สึกอบอุ่นไหม... แม่ไม่ใช่ตัวคนเดียวนะ หลัง ๗ วันแล้วฝากแม่ไว้ศาลาที่มีพระอยู่ชั้นบน เป็นเพื่อนให้แม่ไม่ว้าเหว่นะจ้ะ...

แม่สั่งทุกคนอย่าเศร้าโศกเวลาแม่จากไป แม่พยายามคุยว่าการตายของแม่เป็นเรื่องปกติ ลูกหลานทำตามคำสั่งทุกคน ไม่มีใครร้องไห้ให้แม่เห็นหรอกจ้ะ แต่แม่รู้ไหม? ทุกคนแอบร้องไห้ตอนกลับบ้าน เตียงที่แม่เคยนั่งประจำ...ว่างเปล่า !

หมูหวาน (VIENANA KERN) ลูกครึ่งเยอรมันเหมือนแม่ไงจ๊ะ บินมาจากออสเตรียเมื่อรู้ว่า "ยายจ๋ำ" ตายแล้ว ตอนนี้หมูหวานจะโทรศัพท์ต่อจากออสเตรียไปหายาย ...ณ แห่งหนใด ยายจ๋ำ... หมูหวานจะหายายจ๊ะ...

กราบขอบพระคุณ

สังขารและร่างกายอันเป็นรูปธรรม ของคุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติการจากไปอย่างไม่มีวันกลับในครั้งนี้ นำความเศร้าโศกเสียใจมาสู่บุตรธิดา-หลานและญาติพี่น้องเป็นอย่างยิ่ง

ในการบำเพ็ญกุศลพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณหลวงพ่อเจ้าคุณพระราชพิพัฒน์โกศล เจ้าอาวาสวัดศรีสุดารามวรวิหารเป็นอย่างสูง ในความเมตตาที่ท่านมีต่อครอบครัวตระกูลศรีวงษ์รัตน์ตลอดมา ท่านได้เป็นประธานอุปถัมภ์การบำเพ็ญกุศลศพและเป็นธุระในการขอพระราชทานเพลิงศพ ขอกราบขอบพระคุณท่านพระครูธรรมรักขิต เจ้าอาวาสวัดพรหมสุวรรณสามัคคีและท่านพระครูสมุห์นเรนทร์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่อำนวยความสะดวกสถานที่การบำเพ็ญกุศลมาตั้งแต่ต้น และกรุณาเป็นธุระในการจัดพิมพ์หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ

ขอบคุณคณะครูอาจารย์นักเรียน คณะกรรมการการศึกษา คณะกรรมการมูลนิธิโรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคี ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลเด่นหล้า กรรมการผู้จัดการบริษัท

ทิพย์กร คณะกรรมการบริษัท ชินวัตรไดเร็กทอรี่ส์ และขอบคุณทุกท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาร่วมพิธีรดน้ำศพ สวดพระอภิธรรม และมาร่วมในพิธีพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ชม ศรีวงษ์รัตน์ หากมีสิ่งใดบกพร่อง ไม่เรียบร้อยหรือไม่ได้รับความสะดวกประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยให้ด้วย

ขอให้กุศลทานที่ได้บำเพ็ญและอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัยทำให้คุณแม่ ศรีวงษ์รัตน์ ถึงซึ่งสุคติสุขในสัมปรายภพ สมประสงค์ทุกประการ

ขอกราบขอบพระคุณ

เจ้าภาพ

ความรักของแม่และญาติ

เรื่อง ความรักของแม่

แม่.. เป็นคำนาม เป็นคำชินปากติดหูของชาวไทยทั่ว ๆไป ทั้งนี้ เพราะแม่เป็นคุณนาม คือนามอันทรงคุณอย่างสูง แต่เห็นจะเป็นเพราะความเคยชินจนเกินไปเสียนั้นเอง จึงมีผู้คิดเห็นคำว่า "แม่" เป็นสามัญญนามไป จนเกือบจะรู้สึกว่าในโลกปัจจุบันนี้ แม้ "แม่" เองก็เกือบจะลืมคุณนามของตนเสียแล้ว ฉะนั้นจึงสมควรสาธยายคุณนามบทนี้ เพื่อฟื้นความรำลึกไว้ต่อไป

บทว่า "แม่" มิได้เป็นคุณนามเฉพาะคนหรือหญิง สิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่ได้นามว่าแม่ ก็เพราะสิ่งนั้น ๆ มีคุณประโยชน์สูง ฉะนั้นจึงเป็นข้อพิสูจน์ว่า เมื่อมนุษย์ยกย่องใช้คำว่าแม่แก่ผู้ใดสิ่งใด ย่อมแสดงว่าผู้นั้นสิ่งนั้น มีคุณสมบัติเป็นที่เคารพนับถือของมนุษย์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "แม่" ย่อมเป็นประธานของส่วนอื่น ๆ คุณของแม่มีอยู่ในสิ่งใดอย่างไร ลองพิจารณาดูบ้างพอเป็นนิทัศนนัย

ลองพิจารณาถึงสิ่งที่ไม่มีวิญญาณก่อน คือแม่ขุน=ต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารทั้งหลาย แม่น้ำ=ลำธารใหญ่ซึ่งเป็นที่รวมของลำธาร คุณประโยชน์ของแม่น้ำ ก็คือเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงโลก และโดยคุณค่าอันมากยิ่งของน้ำ ชาวเราจึงเรียก

ว่าแม่พระคงคาคู่กับแม่พระธรณี แม่เหล็ก= เหล็กซึ่งมีกำลังอำนาจในตัวอาจดูดดึงเหล็กอื่น ๆ ได้

นอกจากนี้ ยังมีในจำพวกที่ถือว่าเป็นเทพและผี เช่น แม่ซื้อ=เทวดาที่คอยพิทักษ์รักษาทารก แม่ย่านาง=ผีผู้รักษาเรือเป็นต้น

ส่วนในมนุษย์ ก็มีแม่ทัพ=นายทัพคือผู้บังคับบัญชาสูงสุดในกองรบ แม่กอง=ผู้เป็นนายกอง แม่บ้าน=หญิงผู้ควบคุมดูแลบ้าน แม่เรือน=หญิงผู้ปกครองเรือน แม่แรง=หญิงผู้รู้จักปรนนิบัติผัว ให้เกิดกำลังทางกายและใจ แม่ครัว=หญิงผู้เป็นหัวหน้าในการครัว และที่สุด แม่-คน=หญิงผู้เป็นมารดาซึ่งนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยอด

ฉะนั้นบทว่า “แม่” จึงเป็นคำที่ทรงไว้ซึ่งอิทธิพลอย่างใหญ่หลวง เป็นถ้อยคำที่ปลูกความชื่นบานให้อย่างสุดซึ้ง ทั้งให้ความอุ่นใจเป็นอย่างยิ่ง เป็นนามที่สามารถเรียกร้องน้ำตาได้อย่างง่ายที่สุด และเป็นนามที่จะทำให้เกิดความเสียสละได้โดยนานาประการ แม้จากชายฉกรรจ์ที่มีน้ำใจบึกบึน ทั้งนี้กล่าวโดยเฉพาะ “แม่” ตามธรรมดา และ “ลูก” ตามธรรมดาอันเป็นส่วนใหญ่ในวิสัยของมนุษย์ แต่ยังมีอยู่ไม่น้อยเลย ที่หญิงได้มีโอกาสหรือเผอิญได้เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ทารก แต่หาได้บำเพ็ญตนให้สมวิสัยธรรมดาของ “แม่” ไม่ หญิงอย่างนั้นไม่มี

ความใยดีในลูก ไม่ตั้งตนให้สมควรที่ลูกจะเคารพนับถือบูชา มักจะทวงบุญคุณในข้อที่ให้กำเนิดแก่ลูกเสมอ มีความประพฤติชั่วช้าต่าง ๆ และไม่หวังเลยที่จะรักษาเกียรติยศของลูกและของตนเอง ข้าพเจ้ายังอิดใจมิน้อย ที่จะใช้ถ้อยคำเรียกหญิงเช่นนั้นว่าเป็น "แม่" ของตน แต่ก็ไม่หาญที่จะหาชื่อใดมาใช้แทนได้ เพราะรูปภายนอกของเขาก็บอกให้โลกรู้ได้ตามสมมติว่าเป็น "แม่" แต่วิสัยของเขาผิดไป จนกระทั่ง "แม่" ที่มิใช่มนุษย์ก็ยังมีน้ำใจน่ารักน่านิยมกว่า

จะอย่างไรก็ตาม สำหรับในเรื่อง "ความรักของแม่" นี้ ข้าพเจ้ามุ่งเอาแต่แม่ หญิงผู้ให้กำเนิด ส่วนมากเป็นผู้มีน้ำใจเป็น "แม่" จริง ๆ คือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของลูก เป็นพระเจ้าในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นคนรักที่ซื่อสัตย์ตลอดชีวิต เป็นผู้รักษาพยาบาลอย่างเลิศ เป็นเพื่อนเล่นที่ไม่รู้จักเบื่อหน่าย เป็นมิตรที่แท้พอจะสละชีพแทนลูกได้ เป็นผู้พิทักษ์รักษาเลี้ยงดู เป็นทุกสิ่งที่ลูกมีอยู่ในอุปนิสัยใจคอ รวมความว่าสิ่งทั้งหมดที่ลูกมีอยู่เป็นของแม่ทั้งนั้น

ทำไมแม่จึงเป็นอะไร ๆ ของลูกไปเสียหมดเช่นนั้นเล่า ? ทั้งนี้ก็เพราะแม่เป็นผู้ให้กำเนิดเกิดเลือดเนื้อเชื้อไขร่างกายแก่ลูกมาพร้อมทั้งการบำรุงรักษาลูก อย่างไม่มีใครในโลกนี้จะทำได้นอกจากแม่เท่านั้น เพราะน้ำใจแม่หวังดีต่อลูกเป็นที่สุดที่แล้วในโลกนี้ ถ้าลูกจะหาคนที่หวังดีต่อลูกจริง ๆ แล้ว เฉพาะหญิง

ก็มีแต่แม่คนเดียวเท่านั้น เพราะแม่รักลูกอย่างแท้จริงไม่มีวันจืดจางสร่างซา เคยรักใคร่อย่างไรก็คงที่อย่างนั้น ไม่มีเวลาเสื่อมแปรผันเป็นอย่างอื่นได้ พึงเห็นเช่นดังคำกลอนท่านเขียนไว้ในเรื่องแม่จ๋าว่า

รักของใคร	**ก็ไม่แท้**	**เท่าแม่รัก**
ผูกสมัคร	**สายเลือด**	**ไม่เหือดหาย**
อันรักอื่น	**ยังประจักษ์**	**ว่ารักคลาย**
จืดจางง่าย	**ไม่จีรัง**	**ดังมารดา**
ตั้งแต่เล็ก	**อุปถัมภ์**	**ค้ำชูลูก**
เฝ้าพันผูก	**ถนอมนัก**	**เลี้ยงรักษา**
ยามกิน	**แม่ก็ป้อน**	**โภชนา**
ยามนิทรา	**กล่อมเห่**	**ใส่เปลไกว**
ยามเจ็บไข้	**ยากเย็น**	**แม่เป็นทุกข์**
ลูกมีสุข	**แม่จึงปลื้ม**	**ลืมทุกข์ได้**
รักลูกแสน	**แหนหวง**	**เหมือนดวงใจ**
ถึงตีด่า	**ก็เพื่อให้**	**ลูกได้ดี**
เฝ้าอบรม	**จรรยา**	**มารยาท**
ไม่ประมาท	**กลัวลูกรัก**	**จักเสียศรี**
ให้เล่าเรียน	**วิชา**	**หาความดี**
สุดที่จะ	**กล่าวสรรค์**	**พรรณนา ฯลฯ**

แต่เห็นจะมีหญิงชายบางคนสงสัยว่า ก็เขาพูดกันว่า **รักเมียยิ่งกว่าแม่ รักผัวยิ่งกว่าพ่อ** ; ดังนี้ก็มีข้อนี้จะไม่จริงหรือ ? ข้าพเจ้าขอตอบว่า คำพูดมีจริง แต่ความจริงไม่เป็นเช่นคำพูด ข้อที่จะพิสูจน์ง่าย ๆ ก็คือ ถ้าหากว่าหญิงรักผัวยิ่งกว่าพ่อหรือแม่ ก็คงไม่มีหญิงทิ้งผัวหย่ากับผัว หรือประพฤตินอกใจผัว ถ้าหากว่าชายรักเมียยิ่งกว่าแม่หรือพ่อ ก็คงไม่มีชายทิ้งเมีย หย่ากับเมีย ทิ้งเมียให้เป็นหม้าย หรือประพฤตินอกใจเมีย แต่ในโลกปัจจุบันนี้ ถ้าเราจะหาชายที่เป็นหม้ายเพราะเมียนอกใจ เมียทิ้ง จะหาหญิงที่เป็นหม้ายเพราะชายหย่าจะหาสักเท่าไรก็ได้ แต่ตรงกันข้าม เราจะหาพ่อหย่ากับลูก แม่หย่ากับลูกเกือบไม่ได้เลย ไฉนจึงเป็นเช่นนั้น ? ก็เพราะความรักของผัวเมีย เป็นความรักที่เจือไปด้วยราคะตัณหา หาใช่ความรักเกิดแต่ธรรมชาติแท้ไม่ เป็นความรักที่ปรุงขึ้นจากความสวยงามความมั่งมีและความเริงรมย์ ถ้าขาดเครื่องปรุงคือความสวยงามและความมั่งมีเริงรมย์เวลาใด ความรักนั้นก็คลายตัวแส่ไปหาเครื่องปรุงต่อไป ส่วนความรักของ “แม่” ไม่เป็นเช่นนั้น เป็นความรักอันเกิดจากธรรมชาติแท้ ความรักของแม่ไม่เจือกิเลสและเครื่องปรุงใด ๆ เป็นความรักที่เกิดจากเมตตากรุณาอย่างแท้จริง ไม่มีความเปลี่ยนแปลงแปรผัน ลูกจะชั่วช้าสามานย์ประการใด แม่ก็ทิ้งลูกไม่ได้ รักลูกไม่หายสงสารลูกไม่มีเวลาสร่าง ดังคำกลอนในเรื่องแม่จ๋าอีกตอนหนึ่งว่า

ท่านพร้อมที่	**จะอภัย**	**ให้ทุกเมื่อ**
รักไม่เบื่อ	**เกลียดไม่ลง**	**เพราะสงสาร**
นึกถึงยาม	**อุ้มท้อง**	**ต้องทรมาน**
ให้ดื่มธาร	**จากทรวงอก**	**ฟกช้ำมา**
อันความรัก	**ของผู้อื่น**	**ดาษดื่นนั้น**
ย่อมมีวัน	**จืดจาง**	**อย่างน้ำท่า**
แต่ความรัก	**ของท่าน**	**ผู้มารดา**
สุดจะหา	**จืดหมด**	**สิ้นรสร้าง**
ชั่วก็รัก	**ดีก็รัก**	**หนักเป็นห่วง**
รักดังดวง	**จิตจริง**	**ไม่ทิ้งขว้าง**
มีเมตตา	**การุญ**	**หนุนเป็นทาง**
มิใช่อย่าง	**รักละเมอ**	**หลงเพ้อไป**
ตั้งแต่น้อย	**เติบใหญ่**	**ไม่หน่ายลูก**
คิดฝังปลูก	**ให้รุ่งเรือง**	**เฟื่องสมัย**
ลูกได้ดี	**แม่ก็ปลื้ม**	**ลืมเหนื่อยใจ**
เพราะนั่นไซร้	**คือผล**	**ที่ทนมา**

และยังมีคำพูดของแม่ ที่พร่ำบ่นถึงลูกปลอบลูกแสดงความรักแก่ลูก มักจะใช้คำเปรียบเทียบลูกกับหัวใจบ้าง นัยน์ตาบ้าง ดังคำของพระผุสดีตรัสแก่พระเวสสันดร ตอนทานกัณฑ์ว่า

"ว่าโอ้พ่อดวงหทัยนัยเนตรเวสสันดรของแม่เอย

ไม่ควรเลยพระลูกรักมาต้องโทษ อุตส่าห์เสาะสร้างทางประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง เป็นยาจกจนจริงไม่นิ่งได้ สู้แผ่เผื่อเจือไปทุกค่ำเช้า" เป็นต้นดังนี้

และดังคำของพระมัทรีตรัสแก่กัณหาชาลีในกัณฑ์กุมารว่า

"ว่าเจ้าผู้ดวงนัยเนตรทั้งคู่ของแม่นี่นา ลุกขึ้นเถิดอย่านอนสาย พระภักตราจะหมองศรี เธอจึงอุ้มแก้วกัณหาชาลีขึ้นใส่ตัก วักเอาวารีมาโสจสรงสำอางองค์เอี่ยมละออง ทรงชะโลมขมิ้นดินสอพองประเทืองผิวให้ผ่องผัด มุนพระเกษจุไรรัตน์ร้อยสุมาลี มาสอดแซมพระเกษีตามประสายาก น้ำพระเนตรเธอไหลลงพราก ๆ แล้วก็พร่ำเล่า ว่าโอ้พระทูลเกล้าของแม่เอย" ดังนี้

นี่เราจะเห็นกันได้ว่าความรักของแม่ที่มีอยู่กับลูกเพียงไรจนถึงใช้คำเปรียบเทียบกับอวัยวะอันสุดรักในร่างกายเช่นหัวใจและนัยน์ตาเป็นต้น ในถ้อยคำเช่นนี้เราลองพิจารณาดูเหตุผลกันสักหน่อยว่า ทำไมแม่จึงรักลูกเท่ากับดวงตาหรือดวงใจ คำว่าใจหรือจิตเป็นคำชนิดเดียวกันในที่บางแห่งเช่นในมงคลสูตรเรียกใจ–จิตว่าตน ดังในตอน "**อัตตสัมมาปนิธิ** การตั้งตนไว้ชอบ" เป็นตัวอย่าง อะไรเล่าคนเราจะรักยิ่งกว่าตนไปเป็นไม่มี ดังที่ท่านแสดงไว้ "ความรักเสมอด้วยตนไม่มี" เพราะสิ่งที่เรารัก

นอกออกไปจากตนไม่มี จะต้องมีตนเข้าติดต่อเนื่องอยู่ด้วยตัวเรา ๆ จึงรัก

เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ บิดามารดา ครู อาจารย์ บุตร ธิดาที่เรารัก ก็เพราะชาติเป็นของเรา ศาสนาเป็นของเรา พระมหากษัตริย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินของเรา รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายปกครองประเทศของเรา บิดา มารดา ครู อาจารย์ บุตร ธิดา ล้วนแต่เป็นของเราทั้งนั้น เหตุนั้นความรักตนจึงยิ่งกว่าสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด ก็ใครเล่าเป็นผู้ที่ "แม่" จะรู้สึกว่าเนื่องอยู่กับท่านใกล้ชิดท่านผู้นั้นก็คือลูก เพราะท่านคลอดของท่านออกมาเอง เป็นเลือดเนื้อของท่านแท้ ๆ แล้ว แม่จะไม่รักลูกเท่ากับตัวหรือหัวใจของท่านหรือ ท่านจึงไม่มีหวงมีเสียดายอะไรทั้งนั้น ที่จะพึงสละให้แก่ลูกของท่านแล้ว แม้แต่ชีวิตจิตใจก็สละเพื่อลูกของท่านได้ เพราะแม่มารู้สึกว่าถ้าลูกเจ็บลูกตาย เท่ากับตัวท่านเจ็บท่านตาย เมื่อลูกเป็นสุขสบาย หรือยังอยู่ ก็เท่ากับตัวท่านสุขสบายหรือยังอยู่เช่นเดียวกัน มีบทประพันธ์บทหนึ่งว่า

อย่าว่าแต่ อาหาร แม่จะหวง
เลือดในทรวง แม่ยังยอม ให้ดื่มได้
รักของแม่ ไม่แพ้ รักใด ๆ
ชีวิตก็ ให้ได้ ไม่เสียดาย

และคำที่เปรียบกับนัยน์ตาหรือแก้วตานั้น ก็ควรจะสันนิษฐานต่อไป นัยน์ตาเป็นของสำคัญในร่างกายเพียงไร เราก็ย่อมรู้กันทั่วแล้ว จะไม่จำต้องอธิบาย แต่แท้จริงนัยน์ตาของคนเรามี ๒ ชนิด โดยย่อคือนัยน์ตาดีกับนัยน์ตาเสีย นัยน์ตาดีมีประโยชน์แก่เจ้าของ คือให้สำเร็จความต้องการในการดูการเห็นทุกอย่าง และไม่ต้องเป็นกังวลในการชะล้างรักษาพยาบาล เพียงเราล้างหน้าล้างตาเวลาเช้าครั้งเดียว ก็ใช้นัยน์ตาได้ตลอดวันหรือเกือบตลอดคืน ทำความสะดวกใจให้แก่ผู้เป็นเจ้าของทุกอย่างในการดูการเห็น

ส่วนนัยน์ตาเสีย คือตาที่ใช้ดูอะไรไม่เห็น หรือตาที่เป็นโรคต้อ โรคริดสีดวง นัยน์ตาแดง เป็นต้น นัยน์ตาเช่นนี้จะไม่เป็นประโยชน์อันใดแก่เจ้าของเลย แล้วมิหนำยังจะซ้ำเกิดโทษอีก เช่นจะทำให้ได้รับความอับอายจากคำครหาว่าเป็นคนตาบอดตาถั่ว แล้วยังก่อทุกข์เวทนาให้เกิดขึ้นอีกมิใช่น้อย ประเดี๋ยวปวดประเดี๋ยวแสบเคืองโดยประการต่าง ๆ ผู้เป็นเจ้าของก็ต้องคอยชะล้างหยอดยาไม่รู้แล้วรู้จบ แต่ก็ยังใช้ดูอะไรไม่ได้เสียอีกด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มีคนใดที่จะกล้าควักนัยน์ตาเช่นนั้นทิ้งเสียได้ นี่แหละมีอุปมาฉันใด แม้ลูกของแม่ก็ฉันนั้น ลูกที่ดีให้ความเบาใจสะดวกใจ ให้ความผาสุกแก่แม่ ให้ความปลาบปลื้มปีติแก่แม่ ทำให้แม่มีสง่าราศี เป็นที่นิยมสรรเสริญของคนทั้งหลายว่าแม่มีลูกดี ทำความอิ่มใจให้แก่แม่เสมอ ซึ่ง

ตรงกับสุภาษิตว่า **"นนฺทติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมา** ผู้มีบุตรย่อมเพลิดเพลินด้วยบุตร" ดังนี้ ส่วนลูกไม่ดี เหมือนกับนัยน์ตาบอดตาถั่ว ตาเป็นโรคริดสีดวงหรือต้อ และตาแดง มีแต่ทำให้แม่อับอายขายหน้า เพราะมีลูกไม่ดีมีแต่ทำให้แม่เดือดร้อนรำคาญ บางทีถึงกับเสียเงินทองแม่ก็ต้องยอมเสียให้ คุกตะรางโรงศาลไม่เคยไปก็ต้องไป นี้ได้ใน สุภาษิตว่า **"โสจติ ปุตฺเตหิ ปุตฺติมา** ผู้มีบุตรย่อมเศร้าโศกเพราะบุตร" ดังนี้ แต่ถึงกระนั้น แม่ก็ยังทิ้งบุตรไม่ได้ ตัดบุตรไม่ขาด ด้วยอำนาจความรักและสงสาร บางท่านผู้เป็นมารดา แทนที่จะติลูกว่าไม่ดี ท่านกลับพูดว่า "เป็นกรรมของเรา" ดังนี้ก็มี และยังมีข้อควรสังเกตไว้อีกว่า ถ้าลูกคนไหนยิ่งประพฤติ เกะกะเกกมะเหรกเหลวไหล ตั้งเนื้อตั้งตัวไม่ได้ ยาก ๆ จน ๆ ดูรู้สึกว่าแม่เป็นกังวลมากห่วงใยอาลัยมาก และมักชอบไปอยู่กับลูกที่ยาก ๆ จน ๆ เช่นนั้นแล้วท่านก็พูดว่า "สงสารมัน" คล้ายกันกับนัยน์ตาที่เป็นโรคเราต้องหมั่นชะหมั่นล้าง หมั่นหยอดยา เป็นห่วงเป็นกังวลไม่รู้จักจบ คอยประคบประหงมมัน แต่ก็ใช้มันแลดูอะไรไม่ได้ นี้คือน้ำใจ ความรักของแม่ที่มีต่อลูกถึงเพียงนี้

เหตุนั้น ลูกทุก ๆ คน จึงต้องคิดถึงแม่ให้มากมากกว่าใคร ๆ ทั้งนั้น ลูกต้องรักแม่เหมือนแม่รักลูก ลูกต้องเลี้ยงแม่เหมือนแม่เลี้ยงลูก ลูกต้องคอยระวังรักษาน้ำใจแม่เหมือนแม่ระวังรักษาน้ำใจลูก ลูกต้องนึกเสมอว่า ลูกจะเป็นลูกคนดีของ

แม่ที่สุดที่ลูกจะดีได้ ลูกจะต้องสนองอุปการคุณของแม่ด้วยการเลี้ยงดูบำรุงรักษาพยาบาลในคราวดีและคราวไข้ ลูกจะเชื่อฟังคำสั่งสอนของแม่ สิ่งใดชั่วที่แม่ห้าม ลูกจะไม่ฝ่าฝืนขืนกระทำ สิ่งใดดีที่แม่ชักนำให้ทำตามลูกจะพยายามกระทำตามจนสุดความสามารถ กิจการของแม่ทุกอย่างที่ลูกทำแทนได้ลูกจะรับทำทุกชนิด ลูกจะทำตัวของลูกให้ดีพอที่จะรับความดีที่แม่ให้และทรัพย์สมบัติที่แม่มอบไว้ ลูกจะรักษามิทำให้เสื่อมสูญอันตรธาน ที่สุดเมื่อแม่ตาย ลูกจะทำบุญอุทิศไปให้แม่ ลูกจะขอรักแม่ บูชาแม่ นับถือแม่ เคารพเชื่อฟังแม่ของลูกคนเดียวเท่านั้น เพราะแม่เป็นพระประจำบ้านของลูก ลูกได้เห็นแม่ได้กราบไหว้แม่ได้บำรุงเลี้ยงแม่ ก็เท่ากับลูกได้เห็นท่านผู้เป็นพระอริยะเจ้าชั้นสูงได้กราบไหว้ได้ถวายข้าวน้ำบำรุงท่านเช่นเดียวกัน ลูกควรคิดว่า ลูกเกิดมาในชาตินี้ทั้งชาติมีแม่ที่แท้จริงได้คนเดียวเท่านั้น เมียผัวบุตรเสียอีก ยังจะมีได้อีกในเมื่อลูกอยากจะมี แต่แม่มีได้เพียงคนเดียวเท่านั้น เหมือนพระจันทร์กับพระอาทิตย์มีอยู่ในโลกเพียงคู่เดียวเท่านั้น แม่กับพ่อของลูกก็มีเพียง ๒ คนเท่านั้น เมื่อแม่หรือพ่อตายเป็นอันว่าหาใหม่อีกไม่ได้แล้ว พระจันทร์พระอาทิตย์เสียอีกตกแล้วขึ้นใหม่ได้ ลูกชอบใจในคำกลอนของบุณยปาลิตตอนหนึ่ง จับใจลูกจริงจนถึงลูกท่องจำได้ว่า

ยามสายัณห์ ดวงตะวัน เลื่อนลับ

พรุ่งนี้ ก็จะกลับ ขึ้นมาใหม่
อกเอ๋ย กรรมพราก แม่จากไป
สักเมื่อไร แม่จะฟื้น คืนชีวิต
ทิ้งให้ลูก กำสรวล เฝ้าครวญถึง
โศกตรึง แสนระทม ระบมจิต
ทุกเช้าเย็น ลูกเคยเห็น แม่เป็นนิตย์
ยิ่งคิด ก็ยิ่งให้ อาลัยรัก
เหมือนต้นโพธิ์ บังแสง สุริยา
ถูกสายฟ้า ฟาดต้อง โพธิ์ทองหัก
สุดที่จะ แลเหลียว เปล่าเปลี่ยวนัก
กำพร้าแม่ ลูกรัก ว้าเหว่ใจ
แม่เอ๋ยแม่จ๋า เลี้ยงลูกมาตั้งแต่ น้อยจนใหญ่
แสนลำบาก ยากเย็น เป็นพ้นไป
บุญคุณใคร หรือจะเท่า คุณมารดา
โอ้ว่า มฤตยู เจ้าเอ๋ย
กระไรเลย โหดร้าย ไม่ไว้หน้า
ยังมิได้ แทนคุณ ที่มีมา
ให้สมกับ กรุณา แก่ลูกนี้
ลูกขอให้ ดวงวิญญาณ ของแม่นั้น
สู่สวรรค์ ชั้นฟ้า เกษมศรี
พระคุณแม่ จะมั่นไว้ ในฤดี
กว่าชีวี ลูกจะลับ ดับตามเอย

เรื่อง ญาติ

บทนี้ ย่อมเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า หมายถึงบุคคลเช่นไร แต่เฉพาะในหนังสือนี้ ข้าพเจ้าพอใจจะทำความหมายเสียใหม่ คือ บทว่าญาติ หมายถึงบุคคลผู้ที่มีความรู้สึกในความสุขความเจริญของญาติด้วยอำนาจมุทิตาจิตคือความคิดพลอยยินดี พร้อมทั้งมีการช่วยส่งเสริมในความสุขความเจริญของญาตินั้น ให้ถึงความวัฒนาถาวรยิ่งขึ้นไป และหมายถึงบุคคลผู้ที่มีความรู้สึกในความทุกข์ความเสื่อมของญาติด้วยอำนาจเมตตากรุณาจิต คือคิดรักใคร่อยากให้ญาติมีความสุขสงสารต้องการจะปลดเปลื้องญาติที่ได้รับทุกข์และความเสื่อมให้พ้นไป ผู้มีน้ำใจอย่างนี้ ข้าพเจ้ายินดีนัก รักที่จะยอมรับนับว่าเป็นญาติ เฉพาะในหนังสือนี้ ส่วนผู้มีความรู้สึกและการกระทำตรงกันข้าม ในยามเมื่อญาติได้รับความสุขความเจริญหรือความทุกข์ความเสื่อม กล่าวคือมีแต่ความริษยาเบียดเบียนล้างผลาญญาติ ลบบุญหลู่คุณของญาติ ดูหมิ่นญาติด้วยอำนาจสกุลยศศักดิ์ทรัพย์สมบัติบริวาร ผู้มีอัธยาศัยและการประพฤติดังนี้ แม้จะได้นามว่าเป็นญาติโดยทางญาติสัมพันธ์คือสืบเลือดเนื้อเชื้อไขสายโลหิตกันมา ข้าพเจ้าก็ไม่ยินดีที่จะยอมรับนับว่าเป็นญาติ เพราะญาติอย่างนี้สู้คนอื่นที่เขาไม่เป็น

ญาติก็ไม่ได้ หากว่าผู้อื่นนั้นเขามีอัธยาศัยและการกระทำสมลักษณะข้างต้น คนเช่นนั้นแทนที่จะเป็นญาติ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นศัตรูของญาติโดยตรง จึงไม่ประสงค์ที่จะรับนับว่าเป็นญาติ เหตุมีแต่จะนำความพินาศเสียหายมาให้แก่ญาติโดยส่วนเดียว ไม่เป็นประโยชน์แก่ญาติเลย สมดังคำพังเพยมีอยู่ว่า เนื้อก็เนื้อถ้าไม่มีจิตเอื้อเฟื้อ ก็เหมือนเนื้อในป่า เนื้อหรือมิใช่เนื้อ ถ้ามีจิตเอื้อเฟื้อก็เหมือนเนื้ออาตมา ดังนี้ และยังมีคำของท่านสุนทรภู่กล่าวไว้ว่า

"อันคนอื่น ถึงเข้าข้อน ก็ควรการณ์
ญาติมิตรประจาน เจ็บอยู่ มิรู้หาย
เหมือนโรคภัย ไข้เจ็บ เกิดกับกาย
อย่าพึงหมาย ว่าอยู่ใกล้ ได้พึ่งพัก
พฤกษาชาติ อยู่ไกล ถึงในป่า
ยังเป็นยา แก้ไข หายประจักษ์
ถึงคุณอื่น ที่เขามี อารีรัก
คุณนั้นหนัก เหลือขนาด กว่าญาติเรา"

และเข้ากับพุทธภาษิตว่า **"วิสฺสาสา ปรมา ญาตี** ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างสนิท" ดังนี้ เหตุนั้นบรรดาชนที่ได้นามว่าเป็นญาติ จึงควรพยายามรักษาความเป็นญาติไว้ให้สมชื่อ กล่าวคือ มีความรักใคร่เคารพนับถือกันโดยฉันท์ญาติ ทำการสงเคราะห์อนุเคราะห์กันตามโอกาส ซื่อตรงต่อกัน ไม่ลบบุญหลู่

คุณของกัน ไม่ดูหมิ่นกันด้วยอำนาจยศศักดิ์สมบัติบริวารมีความสงสารช่วยเหลือ ในเมื่อญาติได้รับทุกข์ มีความพลอยปลาบปลื้มยินดี ในคราวที่ญาติได้รับความสุขและความเจริญ ยกย่องสรรเสริญกันตามควรแก่ความเป็นจริง ช่วยเป็นหูเป็นตาเป็นใจให้แก่กัน เป็นที่พึ่งพิงอิงอาศัยกันได้จริง ๆ ไม่แสดงอาการเย่อหยิ่งจองหองต่อกัน เช่นนั้นจะสมกับที่ได้นามว่าเป็นญาติ ถ้าขาดคุณสมบัติดังกล่าวมา หรือว่ากลับประพฤติตรงกันข้าม ก็หาสมกับนามที่เรียกกันว่าญาติไม่ กลับกลายเป็นศัตรูสู้คนอื่นที่เขาไม่ประพฤติเช่นนั้นไม่ได้ คล้ายกับโรคเกิดที่กายก็จริงแล แต่สู้ต้นไม้ในป่าไม่ได้ เพราะต้นไม้ยังใช้เป็นยารักษาโรคได้ จึงขอให้ผู้เป็นญาติอย่าทำตนให้เหมือนตัวโรคเลย

ที่จริงมีสิ่งที่น่าคิดอยู่เหมือนกัน ในคราวที่เราท่านได้โอกาสเกิดมาเป็นญาติกันในปัจจุบันนี้ เราคงไม่ได้ซื้อกันมาเป็นญาติ หรือไปบอกกันให้มาเป็นญาติ แต่ไฉนเราได้มาเป็นญาติกัน ทั้งนี้นั้นก็เพราะบุญเก่าบุญก่อน ที่เราได้ทำร่วมกันมาเป็นผู้จัดแจงแบ่งปันให้เรามาเป็นญาติกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ควรจะปลื้มใจให้มาก ๆ ว่า เราเกิดมาได้เป็นญาติเพราะอำนาจบุญกุศล เราจึงเป็นคนไม่ไร้ญาติอนาถา ไม่ใช่คนกำพร้าเพราะขาดญาติ จึงควรคิดถึงคุณค่าของญาติไว้ให้มาก มากพอที่จะไม่ให้เขาติได้ว่า "รักเมียเสียญาติ" เพราะญาติเช่นพี่ร่วม

ท้องน้องร่วมไส้ เป็นของมีอยู่โดยเฉพาะ คือมีอยู่เท่าไรก็คงเท่านั้น จะแลกเปลี่ยนกับใครไม่ได้ ถ้าขาดไปจะหาคนใหม่มาแทนไม่ได้ จึงเป็นบุคคลควรสงวนรักษารักใคร่เคารพนับถือให้ มาก ๆ ผัวเมียเสียอีกเราอาจหาใหม่ได้ ในเมื่อจากกันไปแล้ว แต่ญาติจะทำดังนั้นหาได้ไม่ มีคำพูดของผู้ที่รู้จักค่าของญาติกล่าวไว้ว่า "อย่าเห็นขี้ดีกว่าไส้" และดังนัยคำของท่าน สุนทรภู่ว่า

อย่าเคี้ยวอ้อ ว่าอร่อย อ้อยไม่หวาน
ทุเรียนราน ปลูกหญ้า ว่าเป็นผล
อย่ารักทรัพย์ สินนัก กว่ารักตน
อย่ารักคน อื่นดี กว่าพี่น้อง
อันเมียผัว เหมือนหนึ่ง กับผืนผ้า
ถึงขาดฉีก ชั่วแล้วหา ก็ได้คล่อง
น้องที่รัก ร่วมชีวี พี่ร่วมท้อง
เหมือนหนึ่งสอง แขนติด สนิทกาย

เมื่อญาติเป็นบุคคลมีอยู่โดยจำกัดเฉพาะและสนิทชิดเชื้อดังนี้ เราท่านจึงควรต้องรักญาติให้มาก มากกว่าคนอื่น ๆ อย่าทำตนเป็นคนไม่เอาญาติ จงเกลียดจงชังญาติ ลบหลู่ดูหมิ่นญาติ เราจะกลายเป็นคนไร้ญาติ ย่อมเป็นโอกาสให้ความเสื่อมเสียหายอันตรายต่าง ๆ เข้ามาหาเราได้ง่าย ผู้ใดมีญาติมากและเป็นญาติอย่างแท้จริง ผู้นั้นก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ

ปลอดภัยปราศจากอันตรายจะพึงบังเกิดมีได้ง่าย ท่านจึงเปรียบเทียบความสุขของการอยู่ร่วมกับบัณฑิตผู้ปรีชาอุปมาเหมือนการอยู่ร่วมกับญาติอาจได้รับความสุขเช่นนั้น สมดังวจนะประพันธ์พุทธภาษิตว่า **"ธีโร สุขสํวาโส ญาตีนํว สมาคโม** การ อยู่ร่วมกับนักปราชญ์เป็นสุขเหมือนสมาคมกับญาติ" ดังนี้ เพราะญาติที่ดีจะเป็นกำลังอย่างสำคัญของญาติ มีโอกาสที่จะป้องกันช่วยกันได้เร็วกว่าสนิทกว่าคนอื่น ๆ จะเป็นดุจหูตาใจของกันและกัน ใช้แทนกันได้ ในเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเกินหู พ้นตาเหลือใจ ให้ช่วยฟังช่วยดูช่วยคิดแทนกันได้ ทั้งจะคอยสนับสนุนค้ำจุนกันบำรุงกันให้ได้รับความสุขความเจริญเป็นอย่างดี ข้อนี้พึงเห็นตัวอย่างดังองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระศาสนา ซึ่งพระองค์ได้ทำตัวของพระองค์ให้เป็นตัวอย่างที่ดีเลิศ สำหรับบุคคลที่เกิดมาเป็นญาติควรจะดำเนินตาม คือด้วยความที่พระองค์ทรงพระอุปการะสงเคราะห์พระญาติ ซึ่งนักปราชญ์ได้ยกขึ้นเป็นจรรยาของพระองค์ ส่วนหนึ่ง เรียกว่า ญาตัตถจริยา การประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่พระญาติ เช่นเปิดโอกาสให้แก่พระญาติผู้เคยเป็นเดียรัตถีนิครนถ์บางท่านที่ต้องการจะอุปสมบทเป็นภิกษุภาวะในพระพุทธศาสนา สมเด็จพระศาสดาก็ทรงอนุญาตโดยมิต้อง อยู่ติตถิยปริวาส ๔ เดือน เหมือนกับเดียรัตถีนิครนถ์คนอื่นที่มิใช่พระญาติ จัดเป็นญาตัตถจริยาประการหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นพระองค์ ยังคอยเอาพระ

ทัยใส่ในความเป็นไปในระหว่างพระญาติ เช่นดังเมื่อคราวเกิดทะเลาะวิวาทกันเหตุเพราะไขน้ำเข้านา ระหว่าง พระญาติฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย คือฝ่ายโกลิยวงศ์และศากยวงศ์ พระองค์ก็ยังอุตส่าห์เสด็จไปห้ามญาติ ประกาศให้พระญาติรู้สึกนึกถึงค่าของน้ำกับค่าของพระญาติ แล้วก็ทรงประกาศโทษของการทะเลาะวิวาทแตกสามัคคีว่าเป็นวิถีทางแห่งความหายนะ คือความเสื่อมเสียหาย ทรงชี้แจงให้เข้าใจถึงคุณค่าของความสามัคคีว่า มีแต่ความสุขความเจริญเป็นผล จนพระญาติกลับพระทัยมีความสามัคคีรักใคร่กัน ยิ่งกว่านั้นพระองค์ยังทรงคอยสอดส่อง ถึงความเดือดร้อนทุกข์ภัยทั้งหลายจะพึงเกิดขึ้นแก่พระญาติ เช่นในโอกาสครั้งหนึ่ง วิฑูฑภราชกุมารผู้เป็นพระโอรสของพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ได้ยกพลจตุรงค์แสนยากรมา ปรารถนาจะประหารพระญาติชาวศากยวงศ์ พระพุทธองค์ได้ทรงเสด็จไปห้ามทัพถึงสองครั้ง ทั้งนี้ก็เพราะทรงหวังเพื่อจะทรงสงเคราะห์และป้องกัน ให้พระญาติของ พระองค์นั้น มีความสุขปราศจากทุกข์ปลอดจากภัยอันตราย แล้วยังทรงตรัสสรรเสริญการสงเคราะห์ญาติไว้ว่าเป็นอุดมมงคล ดังพระพุทธนิพนธ์ในมงคลสูตรว่า **“ญาตกานญฺจ สงฺคโห เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ** การสงเคราะห์ญาติเป็นอุดมมงคล” ดังนี้ และยังมีเรื่องของบุคคลรักญาติ ซึ่งเป็นเรื่องภายนอกพระพุทธศาสนา ดังข้าพเจ้าจะพรรณนาต่อไป

มีเรื่องเล่าว่า ยังมีหญิงคนหนึ่ง หญิงนี้เป็นคนรักญาติมากกว่าลูกและผัว หญิงนั้นมีพี่ชาย มีผัว และบุตร รวมเป็น ๔ คนด้วยกัน วันหนึ่งหญิงนั้นได้ออกไปจากบ้าน พร้อมทั้งพี่ชาย ผัวและบุตรพากันเดินทางผ่านดงใหญ่แห่งหนึ่ง เผอิญเป็นคราวเคราะห์ของคนทั้ง ๔ คน ได้ถูกพวกโจรจับตัวไว้ได้แล้วจะฆ่า หญิงนั้นเป็นคนมีปัญญาและวาจาดี จึงได้ทำความเคารพนายโจรแล้วกล่าวว่า "ท่านเจ้าขา ขอท่านได้โปรดกรุณาเถิดเจ้าค่ะ ดิฉันเป็นหญิงมีเพศอันอ่อนแอควรได้รับความกรุณาทั่วไป ท่านจะฆ่าดิฉันเพื่อประโยชน์อันใดเล่า ขอท่านได้ปล่อยดิฉันเถิดเจ้าค่ะ นึกว่าสงสารแก่เพศที่อ่อนแอเถิด" นายโจรได้เห็นกิริยาพร้อมทั้งถ้อยคำของหญิงนั้น ก็อดความสงสารไว้ไม่ได้ จึงกล่าวแก่หญิงนั้นว่า "เออแม่นาง เราเห็นกิริยาและฟังวาจาของเจ้าแล้ว เราอดสงสารไม่ได้ เราจะปล่อยแม่นางไปตามคำขอร้องของเจ้า แต่เจ้าอย่าไปบอกกับใครนะว่าเราอยู่ในที่นี้" หญิงนั้นมีความยินดีเป็นล้นพ้น รีบรับคำของนายโจรแล้วจึงมาคิดต่อไปว่า เราควรจะช่วยพี่ของเราให้พ้นจากความตายจึงจะดี แล้วหญิงนั้นจึงยกมือขึ้นแล้วตรงเข้ากราบเท้านายโจรพร้อมทั้งกล่าวคำยกย่องแกมยอว่า "คำโลกมักกล่าวกันว่า ขึ้นชื่อว่าโจรแล้วเป็นต้องใจร้าย หาความเมตตากรุณามิได้ คำนี้จะได้เป็นความจริงก็หาไม่ ดิฉันเพิ่งทราบความจริงบัดนี้ว่า แม้โจรก็ย่อมมีจิตเมตตากรุณาต่อบุคคลผู้ควรเมตตากรุณา เช่น

ดังตัวท่านกรุณาแก่ดิฉันนี้และได้ความจริงว่าเพศของหญิงควรได้รับความปรานีโดยทั่วไป แต่ท่านเจ้าขา ไหน ๆ ท่านก็ได้กรุณาปล่อยดิฉันแล้ว ขอจงช่วยให้ตลอดเถิดเจ้าค่ะ ก็ดิฉันเป็นหญิงหากจะเดินไปในดงนี้คนเดียวที่ไหนจะพ้นอันตราย ก็เท่ากับเดินไปหาความตายเอาข้างหน้า ถ้ากระไรแล้วขอให้ดิฉันได้เพื่อนเดินทางสักคนเถิดเจ้าค่ะ" นายโจรได้ฟังถ้อยคำสำนวนของหญิงเจ้าปัญญาก็รู้สึกกรุณายิ่งขึ้น จึงพูดว่า "เอาเถิดแม่นางเราจะให้เพื่อนเดินทางแก่ตัวเจ้า ในบรรดาคนทั้งสามที่มากับเจ้านี้ เจ้าจงเลือกเอาเป็นเพื่อนเดินทางของเจ้าคนใดคนหนึ่ง ตามความปรารถนา" หญิงนั้นมีความดีใจเป็นอย่างยิ่งแล้วจึงพูดว่า "ดิฉันขอชายคนนี้ไปเป็นเพื่อนเดินทางของดิฉัน" นายโจรจึงถามว่า "ชายนั้นเป็นอะไรกับเจ้า" นางตอบว่า "เป็นพี่ชาย" "ก็สองคนนี้เป็นอะไรกับเจ้า" นางตอบว่า "คนนี้เป็นผัวคนนี้เป็นบุตรของดิฉัน" นายโจรถามว่า "ทำไมเจ้าไม่เลือกเอาผัวและบุตรเป็นเพื่อนทางเล่า" นางตอบว่า "เพราะดิฉันมาคิดว่า ผัวก็ดี บุตรก็ดี แม้ตายแล้วก็อาจหาใหม่ หรือมีใหม่ได้ แต่พี่ชายของดิฉันนี้ หากว่าเขาตายเสียแล้ว ดิฉันจะหาพี่ชายใหม่ไม่ได้ เพราะเหตุนี้และดิฉันจึงเลือกพี่ชายของดิฉันเป็นเพื่อนทาง" นายโจรได้ฟังแล้วรู้สึกอัศจรรย์ในความคิดของหญิงนั้น เห็นว่าหญิงนั้นเป็นคนเจ้าปัญญา มีความรักญาติพี่น้องยิ่งกว่าผัวและบุตรทั้งคำพูดของนางก็มีเหตุผล หวัง

เพื่อจะประกาศตนให้สมกับคำที่นางยกย่องสรรเสริญจึงพูดว่า "เออนางผู้เจริญ เจ้าพูดคำนี้เป็นที่ถูกใจเรา เราจะขอบูชาถ้อยคำอันเป็นสุภาษิตของเจ้า ด้วยคน ๒ คนนี้ คือสามีและบุตรของเจ้าเราไม่ฆ่า เจ้าจงพร้อมกันพากลับไปตามความประสงค์ของเจ้าเถิด" หญิงนั้นกับพี่ชาย ผัวและบุตรก็พากันเดินทางกลับไปบ้านโดยสวัสดี นิทานเรื่องนี้เป็นเรื่องแสดงถึงคนที่มีความรักญาติ กระทำให้เป็นประโยชน์แก่ญาติ ด้วยอำนาจแห่งการทำกรรมอันเป็นประโยชน์เช่นนั้น จึงบันดาลให้ตนและคนอื่น ๆ ได้รับความสุขสวัสดีดังตัวอย่างได้อ้างมา เหตุนี้และบรรดาชนผู้เป็นญาติจึงไม่ควรประมาทลบหลู่ดูหมิ่นญาติของตน ควรทำตนให้เป็นคนรักญาติ สงเคราะห์ญาติซื่อตรงต่อญาติ อุดหนุนจุนเจือเอื้อเฟื้อญาติ ดังจะได้ประกาศข้อที่ควรปฏิบัติแก่ญาติสืบต่อไป.

ข้อควรปฏิบัติต่อญาติ

การติดต่อกันด้วยธุระการก็ดี การสั่งสนทนาปราศรัยกันก็ดี การอยู่ใกล้ชิดติดต่อกันก็ดี ย่อมมีอยู่ในระหว่างญาติมากกว่าคนอื่น ๆ ผู้เป็นญาติควรปฏิบัติแก่กันและกัน ให้สมกับที่เป็นญาติ และควรให้ได้ชื่อว่าเป็นคนรักญาติ ข้อที่ควรปฏิบัตินั้นดั่งนี้คือ ๑. ด้วยการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน ด้วยการให้ปันวัตถุสิ่งของที่ควรให้ปัน ๒. ด้วยการเจรจาปราศรัยใช้คำ

พูดให้ไพเราะเหมาะสมแก่ความเป็นญาติ ๓. ด้วยการประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่กัน ๔. ด้วยตั้งตนไว้ให้สมแก่ฐานะของตน ทั้ง ๔ ข้อนี้เป็นญาติควรปฏิบัติต่อกัน ตามโอกาสและความสามารถ เมื่อประพฤติได้อย่างบริบูรณ์ย่อมมีคุณในอันเกี่ยวประสานญาติได้สนิทสนมยิ่งขึ้น

ขยายความโดยสังเขป

๑. ธรรมดามีอยู่ว่าบุคคลเราทั่ว ๆ ไป ย่อมมีความสามารถไม่เสมอกัน บางคนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ โดยมิต้องพึ่งพาอาศัยคนอื่น บางคนตัวของตัวเองยังไม่สามารถพึ่งตัวเองได้ ต้องอาศัยผู้อื่นช่วยอุ้มชูอุดหนุนบางกรณี จึงจะมีความสามารถต่อไปในอันจะรักษาของตัวได้ รวมความว่าเกิดเป็นคนต้องช่วยกัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันจึงสูญไปจากโลกไม่ได้ เพราะโลกจะทรงตัวอยู่ได้ก็ด้วยเหตุนี้แม้ในระหว่าง ญาติต่อญาติยิ่งเป็นความจำเป็นแท้ต้องมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ปันตามสมควร ถ้าขาดคุณข้อนี้เสีย ญาติก็ขาดญาติ การยื่นโยนให้ปันจึงเป็นดุจเหล็กพืดที่จะยึดเหนี่ยวให้ญาติคงเป็นญาติ เป็นดุจน้ำประสานทำญาติให้สนิทสนมกลมเกลียวกันเป็นอย่างดี เป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีรักใคร่กัน แต่ข้อสำคัญผู้ได้รับอุปการะอย่าถือเอาการนั้นเป็นอาชีพเห็นเป็นความสะดวกสบาย จะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งเกิดความอิดหนาระอาใจ ควรถือตามสุภาษิต

ว่าเขาไหว้เราก็ต้องไหว้เขาตอบ เขาสักการะเราเราต้องสักการะตอบ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ให้ได้รับความปลื้มใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย ผู้ให้ก็ให้ด้วยใจอารี ผู้รับก็มีน้ำใจรัก จึงจักเป็นการสมควรชวนให้คิดเห็นคุณของความเป็นญาติประการหนึ่ง

๒. มีสุภาษิตว่า เป็นมนุษย์สุดดีเพียงฝีปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชิวหา และโบราณว่า ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา การพูดจาปราศรัยเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าผู้พูดมีศิลปในการพูด คำพูดของผู้นั้นก็มีค่า สามารถจะผูกใจของผู้ฟังให้เกิดความนิยมรักในตนได้ ดังท่านสุนทรภู่ว่า “ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์ มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิต ถ้าพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะถูกผิดในมนุษย์เพราะพูดจา” ฉะนั้นการเจรจาปราศรัยในระหว่างญาติ จึงควรใช้ถ้อยคำที่อ่อนหวานไพเราะเหมาะสมกันตามเชิงชั้นของญาติ อย่าใช้คำสำรากหยาบคายใกล้ต่อความโกรธ ควรพูดให้ผู้ฟังเกิดความปรีดาปราโมทย์ได้ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ไม่ควรใช้ถ้อยคำเป็นเล่นลิ้นดิ้นสำนวน ควรพูดฟังง่าย ๆ เข้าใจง่าย ๆ ตรงไปตรงมา เป็นถ้อยคำที่ควรเชื่อถือได้ เมื่อญาติต่างมาใช้คำพูดให้เย็นโสตได้ประโยชน์ต่อกันดั่งนี้ ความยินดีรักใคร่ในระหว่างญาติก็จะเบ่งตัวทวียิ่งขึ้น ความสดชื่นก็จะมีในระหว่างกันและกัน ฉะนั้นจึงเป็นข้อควรที่ญาติจะต้องปฏิบัติกันอีกข้อ ๑

๓. ของในโลกย่อมมีทั้งคุณและโทษคู่กัน ผู้ฉลาดก็สามารถถือเอาประโยชน์ได้ คนโง่ก็ไร้ความสามารถไม่อาจถือเอาประโยชน์ได้ บางทีกลับกลายเป็นโทษเสียด้วยซ้ำ ประโยชน์เป็นของต้องประสงค์ตรงกันข้ามกับโทษไม่มีใครปรารถนา ผู้ใดทำประโยชน์ให้แก่โลกได้มากเพียงไร ผู้นั้นก็ได้รับความเคารพรักจากโลกมากเพียงนั้น การประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่กันจึงเป็นสิ่งจำปรารถนาของคนทั่วไปในระหว่างญาติก็เช่นนั้น ญาติต้องประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ญาติกัน ตามเชิงชั้นของความสามารถอาจทำประโยชน์ให้แก่ญาติได้ทั้งทางกาย ทางวาจาและความคิดสุดแต่จะควรด้วยสถานใด ควรทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ญาติได้ทุก ๆ สถาน เปรียบปานดุจปลาซึ่งเป็นอาหารของมนุษย์เสมอไป ธรรมดาปลาถ้าเน่าเขาก็ทำปลาร้าได้ ถ้าตายเขาก็ใส่เกลือได้ ถ้าสดเขาก็ต้มแกงกินได้ ผู้เป็นญาติก็ควรประพฤติให้เป็นประโยชน์แก่ญาติอย่างนั้น จะทำประโยชน์ได้ทางกายก็ใช้กายให้เป็นประโยชน์ ทำประโยชน์ได้ทางวาจา ก็ควรใช้วาจาให้เป็นประโยชน์ ทำประโยชน์ได้ด้วยความคิด ก็ควรใช้ความคิดให้เป็นประโยชน์ เมื่อญาติทำประโยชน์แก่กันและกันได้นี้ ความรู้สึกปลื้มปีติยินดีรักใคร่กันก็จะพลันอุบัติขึ้นและมั่นคงต่อไป จึงเป็นข้อควรที่ญาติจะต้องปฏิบัติต่อกันอีกข้อ ๑

๔. มวลมนุษย์จะอยู่เย็นเป็นสุขได้ ก็เพราะมีความ

เมตตาปรานีต่อกัน ช่วยเหลือกัน มีความเคารพยำเกรงกัน ไม่เช่นนั้นมวลมนุษย์ก็จะระอุอบอ้าวไปด้วยความทุกข์ จะไม่มีระเบียบสูงต่ำเป็นเชิงชั้นลดหลั่นกว่ากัน ฉะนั้นผู้ใหญ่จึงควรได้รับความนับถือเคารพจากผู้น้อย ผู้น้อยก็ควรได้รับความเมตตาปรานีจากผู้ใหญ่ ก็ผู้น้อยจะเป็นที่น่าเมตตาปรานีของผู้ใหญ่ได้ ก็เพราะผู้น้อยเป็นคนดี มีคุณธรรมสำหรับผู้น้อย กล่าวคือเป็นคนว่านอนสอนง่ายไม่หัวดื้อหัวรั้น มีความประพฤติถ่อมตนไม่เย่อหยิ่งจองหอง มีความเคารพอ่อนน้อม ไม่เป็นคนมือกระด้างคางแข็งมีความกตัญญูรู้จักอุปการะคุณของผู้ใหญ่ ไม่ลบบุญหลู่คุณท่าน ผู้น้อยนั้นก็เป็นที่นำเมตตาปรานีของผู้ใหญ่ ส่วนผู้ใหญ่เล่าจะเป็นที่น่าเคารพกราบไหว้นับถือยำเกรงของผู้น้อย ก็เพราะผู้ใหญ่มีความดีพอที่จะควรบูชาได้ กล่าวคือผู้ใหญ่เป็นคนจริง ตั้งต้นแต่พูดจริง ทำจริง และตั้งใจจริง เป็นคนเที่ยงธรรมไม่ลำเอียงเพราะรัก ชัง หลง กลัว ดีต้องว่าดี ชั่วต้องว่าชั่ว ผิดต้องเป็นผิด ถูกต้องเป็นถูก ทำตนดุจดั่งตราชูที่เที่ยงตรง ไม่เป็นคนคดในข้องอในกระดูก ถือหลักแห่งสุภาษิตนี้ไว้ในใจเสมอว่า เป็นผู้ใหญ่ต้องเอาอย่างคันช่างทอง การตรึกตรองเป็นวิสัยผู้ใหญ่ยิ่ง มีความประพฤติเป็นระเบียบแบบแผนของผู้น้อยได้ มีอัธยาศัยเอิบอาบไปด้วยเมตตากรุณาแก่ผู้น้อย มีความหนักแน่นอดทนไม่เป็นคนจู้จี้ขี้บ่นก่อความรำคาญให้เกิดแก่ผู้น้อย เป็นเจดีย์ของผู้น้อยจริง ๆ ไม่ทำอย่าง

เขาว่าเสือเฒ่าจำศีล หรือว่าขุดบ่อล่อปลา หลอกลวงผู้น้อยให้เข้าใจผิด ผู้ใหญ่ก็จะกลายเป็นคนศักดิ์สิทธิ์น่าเคารพนับถือสักการะบูชาของผู้น้อยทั่วไป แม้ผู้เป็นญาติกันตามภูมิชั้นของผู้น้อยและผู้ใหญ่ก็ควรตั้งตนไว้ให้เหมาะแก่สภาพของตนดังกล่าวนี้ ความสามัคคีรักใคร่เคารพกันก็จะพลันเกิดขึ้นและมั่นคงถาวรยืนยาวนาน คุณธรรมทั้ง ๔ ประการดั่งบรรยายมา จึงควรเป็นปฏิปทาทางปฏิบัติของบรรดาผู้เป็นญาติทั่วกันไป เป็นเสน่ห์เหนี่ยวรั้งน้ำใจของกันและกัน ให้เกิดความรักความนับถือดำรงมั่นยิ่งขึ้นไป จึงควรแล้วที่ญาติทั้งหลายจะพึงสนใจข้อนี้ให้สมกับที่เขาเรียกว่าญาติแล้ว ต้องเป็นคนรักญาติด้วย มิฉะนั้นจะสู้ผู้อื่นที่เขาทำดีไม่ได้ จะกลายเป็นโรคเกิดในกาย สู้ต้นไม้ในป่าไม่ได้น่าอายแท้ แม้ภาษิตก็มีอยู่ว่า ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างสนิทดังนี้

ประวัติพระมหาน้อย ฝากมิตร
ผู้เรียบเรียง

หนังสือเรื่องความรักของแม่และเรื่องญาตินี้ พระมหาน้อย ฝากมิตร วัดปทุมคงคา กรุงเทพมหานคร เป็นผู้แต่งและพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔

พระมหาน้อย ฝากมิตร เป็นชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ เล่าเรียนพระปริยัติธรรมภาษาบาลีอยู่ในสำนักวัดปทุมคงคา สอบไล่ได้นักธรรมเอกและเปรียญธรรม ๔ ประโยค เป็นพระธรรมกถึกที่มีชื่อเสียงว่า "เทศน์เก่ง" โดยเฉพาะในเขตจังหวัดภาคกลางแทบจะทุกจังหวัดไม่มีใครปฏิเสธว่า ไม่รู้จักชื่อพระมหาน้อย ฝากมิตร ในยุคนั้น

ต่อมาพระมหาน้อย ฝากมิตร ได้ทูลขอพระบรมราชานุญาตลาสิกขา เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยกรมศิลปากร และเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาครั้งหนึ่ง แต่ไม่ได้รับเลือกตั้ง เมื่อท่านพ้นภาระทางครอบครัวแล้ว ท่านได้

อุปสมบทเป็นพระภิกษุอีกครั้งหนึ่งและอยู่ในสมณเพศจนถึงมรณภาพ ด้วยโรคชรา ณ วัดเลา อำเภอบางขุนเทียน (จังหวัดธนบุรี) กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ อายุได้ ๙๐ ปี

หนังสือทั้ง ๒ เรื่องนี้เป็นความเรียงบ้าง เป็นคำกลอนบ้าง เป็นหนังสือศีลธรรมอบรมลูกให้ระลึกถึงพระคุณแม่ พระคุณพ่อ และญาติพี่น้อง เป็นอย่างดียิ่ง มีข้อความไม่สั้นและยาวเกินไป มีสำนวนโวหารน่าอ่าน ไม่ล้าสมัย แม้เรื่องนี้ผู้แต่งจะแต่งไว้เมื่อ ๕๐ กว่าปีแล้วก็ตามตอนหนึ่งท่านกล่าวเป็นคำกลอนพรรณนาความรักของแม่ที่มีต่อลูกไว้ว่า

รักของใคร ก็ไม่แท้ เท่าแม่รัก
ผูกสมัคร สายเลือด ไม่เหือดหาย
อันรักอื่น ยังประจักษ์ ว่ารักคลาย
จืดจางง่าย ไม่จิรัง ดังมารดา
ตั้งแต่เล็ก อุปถัมภ์ ค้ำชูลูก
เฝ้าพันผูก ถนอมนัก เลี้ยงรักษา
ยามกิน แม่ก็ป้อน โภชนา
ยามนิทรา กล่อมเห่ ใส่เปลไกว
ยามเจ็บไข้ ยากเย็น แม่เป็นทุกข์
ลูกมีสุข แม่จึงปลื้ม ลืมทุกข์ได้
รักลูกแสน แหนหวง เหมือนดวงใจ

ถึงตีด่า	ก็เพื่อให้	ลูกได้ดี
เฝ้าอบรม	จรรยา	มารยาท
ไม่ประมาท	กลัวลูกรัก	จักเสียศรี
ให้เล่าเรียน	วิชา	หาความดี
สุดที่จะ	กล่าวสรรค์	พรรณนา ฯ

และอีกตอนหนึ่งท่านเขียนไว้ว่า

"แต่เห็นจะมีหญิงชายบางคนสงสัยว่า ก็เขาพูดกันว่า "รักเมียยิ่งกว่าแม่ รักผัวยิ่งกว่าพ่อ" ดังนี้ก็มี ข้อนี้จะไม่จริงหรือ ? ข้าพเจ้าขอตอบว่า "คำพูดมีจริง แต่ความจริงไม่เป็นเช่นคำพูด" ข้อที่พิสูจน์ง่าย ๆ ก็คือ ถ้าหากว่าหญิงรักผัวยิ่งกว่าพ่อและแม่ก็คงไม่มีหญิงทิ้งผัว อย่ากับผัว หรือประพฤตินอกใจผัว ถ้าหากว่าชายรักเมียยิ่งกว่าแม่หรือพ่อแล้ว ก็คงไม่มีชายทิ้งเมีย หย่ากับเมีย ทิ้งเมียให้เป็นหม้าย หรือประพฤตินอกใจเมีย"

ธีรัชย์ พูลท้วม